

ІСТОРИЧНІ ТА ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКИХ СПОРУД КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Історичні зміни в житті суспільства завжди своєрідно й точно відображаються в організації середовища, у якому живе людина. У статті розглядається проблематика впливу історико-культурних аспектів суспільного життя Західної України першої половини ХХ ст. на розвиток громадських споруд і на їхню диференціацію. Цей період відзначається будівництвом великої кількості громадських споруд різного призначення.

Ключові слова: архітектура, національність, громадська споруда, культура.

Історія підтверджує, що споруди, призначені для спілкування людей, були переважно багатофункціональними. Основними факторами, які вплинули на особливості функціонування та формування мережі українських культурно-просвітницьких споруд, були ментальні та соціокультурні особливості українського етносу, соціально-економічні умови розвитку українського населення. Унаслідок різноплановості міського громадського життя завжди з'являлися нові форми громадського спілкування, а отже, і нові типи споруд, у яких таке спілкування відбувалося.

Переважає більшість науковців вивчає громадські споруди як об'єкт архітектури. Так, скажімо, В.Ясевич [10], Ю.Асеев [1; 3] аналізували такі споруди з точки зору конструкції, архітектурної стилістики та планувально-просторового вирішення архітектури початку ХХ століття. У праці Є.Новикової досліджуються інтер'єри громадських споруд [6]. Досить ґрунтовно торкається теми громадських споруд ХХ ст. В.Проскураков. Своє дослідження він спрямовує на вивчення переважно театральних споруд, де зосереджує увагу на архітектурному та культурологічному аспектах [7; 8]. Є.Кириченко досліджував художню організацію простору громадських споруд [4].

Метою статті є з'ясування історичних та типологічних особливостей громадських споруд Західної України культурно-мистецького спрямування залежно від їхнього призначення та середовища, у якому вони створювалися.

Загальною закономірністю суспільного розвитку є тісний взаємозв'язок основних сфер життя суспільства – економіки, політики, культури. Що стосується головної парадигми української культури ХХ ст., то однією з її принципових особливостей є визначальна роль політичного чинника. При цьому переважав не еволюційний характер динаміки, а різкі зміни, які чітко розмежовують основні етапи розвитку української культури.

У першій половині ХХ ст. територія Західної України входила до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини, тому західні українці були пройняті майже нав'язливим прагненням до самоврядування, що, на їхню думку, вирішило б їхні політичні, соціально-економічні та культурні проблеми [2, с.198]. Та приналежність до різних країн зумовило те, що в культурному й суспільному житті багато запозичувалося саме з країн Європи, де в цей період повним ходом йшла урбанізація, а в мистецькому житті на зміну еkleктизму приходив модерн.

З бурхливим розвитком виробництва, торгівлі, промисловості в Україні перед архітектурою поставали нові масштабні завдання. Для популяризації досягнень науки й техніки, економіки й культури та впровадження й поширення нових технологій важливе значення мали виставки, на яких демонстрували також оригінальні архітектурні проекти. На теренах України першою значною стала Крайова виставка у Львові 1894 р. з павільйоном, запроектованим Ю.Захарієвичем та І.Левинським [3, с.321]. Загалом змінилося ставлення до міста, насамперед великих міст. Здійснювалася їх реконструкція, змінювалася мережа вулиць, зносилися навіть забудовані квартали й ансамблі для вирішення економічно доцільних комунікацій. Індустріальний і технологічний розвиток ставився вище від проблем краси. Будувалися фабрики, заводи, адміністративні й торговельні споруди, вокзали, лікарні, спортивні й розважальні заклади, школи й виставкові зали, розкішні палаци буржуазії й доходні будинки [3, с.413]. Суттєво зросли потреби в житлі – у містах зростало населення за рахунок села, що зумовило необхідність у бараках, доходних будинках, притулках.

На будівництво громадських споруд у цей період впливало багато соціальних і політичних чинників. Скажімо, для українських інтелігентів була практично недоступною служба на державних посадах і в містах. Тому багато освічених людей ішли на село, що мало своїм позитивним наслідком прискорення культурного й економічного розвитку українського села, а також вони були основними ініціаторами будівництва на селі бібліотек, народних будинків, клубів і хат-читалень.

Частина інтелігенції прагнула розвивати культурно-освітні товариства, українську школу. У 20–30-х роках у Західній Україні діяли культурно-просвітницькі товариства “Рідна школа” і “Просвіта”, молодіжні організації “Сокіл”, “Луг”, “Пласт” та інші. У Галичині клуб “Сокіл” для створення споруд з гімнастичними, театральними залами та приміщеннями для розваг залучав відомих зодчих А.Каменобродського та В.Галицького у Львові (1884–1885 рр.) і Г.Зарембу в Станіславі (1895 р.). Одні споруди характеризувалися вишуканою розкішністю та показною репрезентативністю, інші – оригінальною композицією й елегантним опорядженням [3, с.320]. Жіночий рух представляв “Союз українок”. Впливовою силою в галицькому суспільстві була греко-католицька церква. Вона мала мережу молодіжних організацій і жіночих товариств і навіть власні політичні організації. Спробу задовольнити потребу українців у середніх освітніх закладах зробило товариство “Рідна школа”, що до 1938 року заснувало близько 40 гімназій, ліцеїв і професійно-технічних шкіл. Загальнокультурні потреби лишалися в царині діяльності товариства “Просвіта”, яке в 1939 році налічувало понад 360 тис. членів. Воно утримувало величезну мережу читалень, публікувало навчальні матеріали, відкривало дитсадки, вело ряд курсів. Окрім бібліотек і читалень, товариство заснувало крамниці, ощадні й позичкові каси, друкарні. Але разом з тим воно практично не займало пристосованих для цього споруд, найчастіше це були житлові приміщення, квартири, читальні й бібліотеки створювалися при народних будинках чи школах, збори часто проводились у квартирах, сільських хатах або просто стодолах. Власні будинки товариство почало отримувати на початку ХХ ст. Збереглися проекти читальних домів в окремих селах, та чіткої стилістичної виразності вони не мали й здебільшого були схожі на звичайні сільські хати, наприклад як читальня в с. Потічок Снятинського району. Проте в більших спорудах уже можна простежити певну стилістичну спрямованість: двоповерхові хати-читальні в селах Нижній Струтень Долинського й Рибне Станіславського повітів збудовані в 1920–30-х роках у стилі конструктивізму, щоправда, відомостей про архітекторів не збереглося. Риси національної своєрідності притаманні будинку “Просвіти” в Кам’яниці-Струмиловій на Львівщині (1911–1912 рр., архіт. О.Лушпинський) [3, с.352].

У 1927 році почалася деяка лібералізація окупаційних режимів, що дало змогу частково відродити українське громадське життя. Відновлювалися культурні товариства, театральні трупи, хори тощо. З точки зору освіти й культури чеська політика на Закарпатті була жаданою зміною після інтенсивної мадяризації.

Передусім різко зросла кількість освітніх закладів, початкових шкіл і гімназій. Більше того, чеський уряд дозволив населенню користуватися в школі мовою на власний вибір. Такий лібералізм спричинив швидке зростання культурних товариств, таких як “Просвіта” і товариство русофілів ім. Духновича.

Процеси формування нових типів культурно-просвітницьких споруд, їх структур, функціональних елементів відбувалися залежно від розвитку і змін соціально-економічних умов у країні, тому у формуванні типів культурно-просвітницьких споруд зустрічається поєднання різноманітних функціональних елементів, тобто набір обслуговуючих приміщень не був сталий для всіх споруд того чи іншого часу, хоч основна функціональна схема залишається незмінною.

За результатами аналізу впливу політичних устроїв й ідеологічних тенденцій, соціально-демографічного складу міста та його впливу на формування типології можна виділити такі основні типи українських культурно-просвітницьких споруд (за проф. В.І.Проскураковим): за видом діяльності: *I – театральний; II – народні дома; III – товариства та спілки; IV – клуби; V – казино; VI – ресторани*; за прийомами архітектурно-планувального розвитку: *I – вбудовані; II – окремо розташовані; III – прибудовані*; за складом функціональних елементів: *I – з мінімальним складом функціональних елементів обслуговування; II – із середнім: мінімальний склад функціональних елементів обслуговування персоналу або відвідувачів (здебільшого персоналу);*

III – з максимальним складом функціональних елементів; за просторовою структурою: I – зальні (Народний дім у Сяноку); II – анфіладні (Народний дім у Львові); III – коміркові (будинок тов. “Дністер” у Львові, будинок “Щадничої каси” у Коломиї); IV – комбіновані (Народний дім у Коломиї) [8, с.79].

Більшість споруд, зазначених вище, існували в містах.

Стрімкий темп і масштаби будівництва й урбанізації сприяли формуванню сильного економічного центру у Львові, що вплинуло на розвиток усієї Західної України. Тут з’явився головний галицький залізничний вузол, містилися великі торговельно-фінансові, промислові й будівельні фірми. Найкраща фабрика будівельних матеріалів і будівельна фірма належали Іванові Левинському, українцеві, одному з головних архітекторів сецесії. Урбанізація та ділове поживлення створили об’єктивні передумови для появи сецесії як продукту міської культури. Розвиток будівництва, поліграфії та різних відгалужень легкої промисловості сприяв народженню нової архітектури й пов’язаного з нею декоративного мистецтва. Базою культурного розвитку були бібліотеки, архіви та музеї: бібліотека Осолінських (найкраща на польських та українських землях), Міський архів, музей імені князів Любомирських (з 1870 р.), музей Художньої Промисловості (з 1874 р.), Історичний Музей (з 1891 р.), Український Національний Музей (з 1905 р.), Міська Картинна Галерея (з 1907 р.) та інші.

Важливими для української архітектури початку ХХ ст. були пошуки нового національного стилю. Вони відбувалися, у цілому, у рамках національно-романтичних відгалужень сецесії. Проблема неоромантичного освоєння народних художніх традицій цікавила львівських художників ще з кінця ХІХ ст. Головним джерелом, яке надихало на створення нового національного стилю, стало непрофесіональне мистецтво горян Карпат. Пропрацювати естетику “карпатського” стилю намагався в 90-х роках ХІХ ст. Юліан Захарієвич. Потім зі своїми теоріями “східногалицького” нового стилю виступили Едгар Ковач у книзі “Спосіб закопянській” (1899) і Казімеж Моклевський у серії статей і книзі “Народне мистецтво в Польщі” [9, с.137].

Втіленням ідей нового стилю стали будинки так званої “Гуцульської сецесії”, побудовані за принципом сублімації народної архітектури фірмою І.Левинського (у ній брали участь Т.Обмінський, О.Лушпинський, Лев Левинський та інші). Це – Бурса дяків собору св. Юра на вул. Скарги (тепер – Озаркевича), кредитне товариство “Дністер” на розі вул. Руської і Підвальної, гуртожиток “Академічний дім” на вул. Супінського (нині – Коцюбинського), Бурса інституту “Народний дім” на вул. Курковій (нині – Лисенка), Гімназія і бурса Українського педагогічного товариства на вул. Потоцького. Пошуки фірмою І.Левинського українського національного стилю велися й у напрямі модерністичного переосмислення візантійського та романського зодчества (проект театру “Руська Бесіда” у Львові, 1904–1909 рр., “Народний дім” у Клепарові під Львовом, 1911 р.). Замість цього майже позбавлений елемента стилізації Музичний інститут ім. Лисенка на вул. Шашкевича, 5 побудований у спрощених, лаконічних формах “класичної” сецесії.

У кінці ХІХ ст. почав формуватися принципово новий тип суспільної будівлі – народний будинок або аудиторія. Уперше народний будинок з’явився у Львові на вул. Театральній (Народний дім, бібліотека й український театр “Руська бесіда”, 1851–1864 рр., архіт. С.Гавришкевич і В.Шмідт). Наприкінці століття такі будівлі поділялися на два підтипи. До споруд другого типу також відноситься Народний дім у Стрию (1892–1901 рр., архіт. І.Левинський). Стосовно стилю споруди будувалися переважно у формах псевдоренесансу. Деякі з них виконувалися в псевдоросійському стилі, оскільки вважалося, що він має народні корені й приваблюватиме просте населення. При цьому забували про національні особливості, тому на початку ХХ ст., щоб надолужити прогаяне, багато подібних споруд зводили у формах українського модерну. Ці споруди будувалися на засоби різних суспільств, а часто самих робітників і, як правило, при прямій протидії властей. Незважаючи на складність рішення питань про будівництво, кількість народних будинків в Україні, особливо після революції 1905–1907 рр., була значною. Народні будинки були побудовані в малих містах і робітничих селищах. Крім того, в Україні в 1912 р. функціонувало близько 50 робітничих клубів. Головною функцією народного будинку вважалися задоволення духовних потреб робітників і організація дозвілля.

Центральним елементом споруди був зал, призначений для зборів, лекцій і спектаклів, обладнаний невеликою сценою. Крім того, до складу приміщень входили бібліотека, читальня,

книжкова крамниця, музей, зали для занять хору, природничо-наукові кабінети. Будівлі народних домів щодо місткості були великими – із залом на 800–1000 чол. і малими – із залом на 300–500 чол. До другого типу належить, наприклад, народний будинок у м. Кам'янка-Бузька Львівської обл. (1905, архіт. І.І.Левинський) [3, с.321].

Багату історію має Народний дім у Станіславі (1913 р.), збудований у першій половині ХХ ст., що стоїть на місці давнього двоповерхового готелю “Центральний”. Проект розробив архітектор Ф.Януш, автор перших будинків у стилі конструктивізму в Станіславі. З 1914 року тут відкрився готель, ресторан, кафе і третій у місті кінотеатр (усі заклади під назвою “Австрія”). У 1919 році тут прийняли ухвалу про об'єднання УНР і ЗУНР.

Аналіз об'ємно-планувальної структури народних будинків дозволяє виділити два основні типи: з диференційованим і компактними планами. У будівлях першого типу основний об'єм залу поєднується з прилеглими до нього самостійними приміщеннями бібліотеки, лекційного залу, музею та ін. Приміщення другого типу вирішені в одному об'ємі. До різновиду першого типу можуть бути віднесені будівлі на кутових ділянках.

Часто народні доми будувалися самими селянами, тому неможливо визначити, за яким проектом чи хто був архітектором, наприклад, двоповерхова споруда Народного дому в Кобаках Косівського повіту побудована з дерева на зразок дерев'яних церков Гуцульщини.

Народні будинки набули поширення також і на території радянської України, проте радянська мережа культурно-просвітницьких закладів була недосконалою, адже вона не лише ігнорувала історичний досвід будівництва громадських споруд в Україні, зорієнтованих на будь-який тип поселення, але й знищила його. Замість історичних типів культурно-просвітницьких українських споруд усіх рангів, приміщення яких або перебудовувалися під комуністичні помешкання, кінотеатри, установи й заклади, далекі від культури й мистецтва, будувалися подібні одні на інших безликі споруди радянської культури [4, с.203].

Цікаві приклади культурницьких споруд знаходимо у творчому доробку відомого українського архітектора Євгена Нагірного, який більше відомий як неперевершений майстер проектування сакральних споруд.

Одним з ранніх проектів Євгена Нагірного є проект Народного дому в Кальнім. Народний дім вирішений як одноповерхова споруда, подібна за силуетом до збільшеної української хати – із призьбою, дахом із залами. Споруда з урахуванням півциркулярної аркади – піддашшя над входом у головну залу має розміри в плані 17,4 м завширшки й більше 19 м завдовжки. Окрім невеликої зали із сценою 6х3 м з окремими входами, у будинку в окремі блоки винесені читальня, кооперативний магазин і склад, дві кімнати для гуртків.

Наступним кроком еволюції проектного досвіду Є.Нагірного можна вважати проект будинку товариства “Просвіта” у Львові. Цей проект 1923 року за рішенням планів нагадує архітектуру львівських казино (особливо Казино де Парі). Планувальна схема споруди має змішаний характер – близький за типом до зальних громадських споруд, у яких розвиненим є перший поверх, що за функцією можна віднести до камерного театру із сценою-нішею. На другому поверсі спроектована коробка сцени, друге світло театральної зали, галерея між сходами та гримерними праворуч від сцени, театральний балкон, невелика рекреація. Третій поверх має доволі велику рекреацію над другим поверхом театральної зали, сантехнічні приміщення та чотири аудиторії.

Але якщо планувальна структура дещо не досконала, то архітектурне вирішення слід упевнено вважати кроком уперед. Архітектуру споруди можна віднести до так званого регіонального українського стилю початку ХХ століття. Окрім елементів і мотивів народної архітектури – “піддашшя”, “призьб”, “опасань”, “одвірків”, автор свідомо вирішує деякі елементи з використанням національної символіки, наприклад, віконця на фасаді спроектовані у вигляді тризуба. А деякі завершення архітектурних об'ємів мають вигляд завершень українських церков. З аналізу графіки фасадів можна припустити, що, крім різноманітних тиньків, цегли, природного каменю, у їх оформленні передбачалося й використання керамічних оздоб з поливаної цегли [7, с.76].

Найбільш удалим серед усіх проектних рішень майстра можна визнати проект Народного дому на Богданівці у Львові. Це проект 30-х років. Планувальна схема має ознаки функціоналістичного характеру – окремі функціональні зони: видовищна, просвітницька, обслугову-

вальна, розташовані на різних відмітках 3-х поверхів, які пов'язані горизонтальними й різними за характером вертикальними комунікаціями. В окремі блоки виділені санітарно-технічні приміщення. Багатофункціональна зала на 400 місць із сценою глибиною 5 м і шириною 12 м запроєктована під кутом 90° до інших приміщень. Ця планувальна схема подібна на ту, що пізніше буде покладена в основу клубу залізничників архітектора Заремби (Львів, 1938 р.). Фасади Народного дому близькі за знахідками стилістичних рішень до попередніх проєктів. Скажімо, блок просвітницьких приміщень подібний силуетом до Народного дому в Кальнім. Вестибюльна частина вирішена як наднавна частина української церкви, а блок із видовищною функцією нагадує базилику [3, с. 343].

Для початку ХХ ст. характерна поява комбінованих типів театральних клубних споруд, близьких типологічно до народних аудиторій. Оригінальне вирішення має приміщення музичної спілки (тепер – філармонія) у Львові: окрім залу, тут присутній ряд клубних приміщень, а в архітектурний образ споруди в стилі модерну внесені атрибути музичних мотивів.

Поширювалося будівництво музеїв, у яких передбачалася площа не лише для експозиції, а й для виставок. Вигляд споруд залишався переважно академічно витриманим. Так, наприклад, Художньо-Промисловий музей у Львові (1898–1904 рр., архіт. Л.Марконі та Ю.Яновський) витриманий у дусі французького бароко. Споруда відзначалася гармонійним фасадом і вражала ошатними інтер'єрами, у яких виділялися парадні сходи з двох'ярусною галереєю і верхнім світлом.

У плануванні нових будівель музеїв переважала традиційна анфіладна система, що йде від палаців. Центром планувального рішення музеїв служив двох'ярусний зал площею 150 і 180 м², освітлений верхнім світлом. Подібну композицію мали багато музеїв Петербурга й Москви [6, с.292].

Зовсім іншим за плануванням є Обласний краєзнавчий музей у Станіславі, заснований у 1939 році в приміщенні міської ратуші. Під час Першої світової війни ратуша зазнала значних руйнувань. Після відбудови в 1929–1935 роках набула хрестоподібного вигляду (архіт. С.Треля) і зберегла цей вигляд донині. Музей засновано на основі збірок Покутського музею й музею Гуцульщини в Жаб'є.

Завдання освіти народу та опанування здобутків світової й вітчизняної науки зумовили будівництво бібліотек у різних регіонах України, зокрема й західному. Особливого поширення набувають ці заходи в Галичині завдяки діям “Просвіти” та ініціативі місцевих громад, які за період з 1900 до 1914 рр. спорудили 429 бібліотек із читальнями. Найзначнішими стали будинки міських бібліотек із книгозбірнями на 100–350 тис. томів і читальними залами на 100–350 місць [3, с.351].

Спорудження спеціальних бібліотечних будівель почалося в кінці ХІХ ст. Їх об'єднує чітка логіка, об'ємно-планувальне рішення, зумовлене функціональними зв'язками приміщень читальних залів, сходового холу, книгосховища, кабінетів і каталогів. Так, організований графік руху книг і читачів, зокрема, існує прямиий зв'язок залу зі сховищем. Головний читальний зал займає основний простір споруди. Сходи розташовані в центрі будівлі й освітлені верхнім світлом. Добре вирішені інтер'єри читальних залів, забезпечена хороша освітленість усіх місць, удало вибрані ритм отворів і декоративне оформлення додають залам певну урочистість. В архітектурному вигляді будівель у стилі неоренесансу виражені їх суспільна значущість і функціональна структура: великі вікна залів і вузькі отвори сховища, пластика об'ємів підлеглі єдності функції і форми. Зали бібліотек використовувалися для публічних лекцій і зборів [3, с.350].

На початку ХХ століття в Західній Україні й особливо у Львові спостерігається значне піднесення театального мистецтва, з'являється велика кількість драматичних колективів. Це дає поштовх до зміни планувальних рішень культурно-просвітницьких закладів. Практично в усіх громадських спорудах були обладнані театральні зали, під клуби, театри пристосовуються виставкові павільйони. З'являються нові форми видовищної діяльності – театр-кабаре, театр-вар'єте [10, с.58].

Архіви свідчать, що культурна діяльність українців у Львові була тісно пов'язана з товариствами “Фронзін”, “Гвезда”, “Яд Харузім”, які не були суто українськими, але попри це надавали приміщення для української культурної діяльності [5, с.498].

У цей період театри притягують особливу увагу громадськості, тому що суспільство починає усвідомлювати соціальну роль цього виду мистецтва. Кожен проект будівель приймався на підставі конкурсного відбору. Так, зокрема, сталося в Галичині, коли з'явилася надія на можливість спорудження театру “Українська бесіда” у Львові. Тоді на кількох турах конкурсу розгорнулася боротьба між майстрами європейської слави Ф.Фельнером і Г.Гельмером та львівськими здочими. Перші хотіли надати цьому театрові форму віденського бароко, а І.Левинський та О.Лушпинський прагнули виразити в його архітектурі національні ознаки. Саме проектів львівських здочих і віддали перевагу. За проектом, у театрі розміщувався підковоподібної форми глядацький зал з партером і двома навислими балконами; велика сцена доповнювалася двома бічними “карманами” та ар’єрсценою [3, с.352]. Запропонована архітектура поєднувала народні гуцульські, романсько-візантійські та барокові впливи.

У вирішеннях нових театральних залів виявився поступовий відхід від класичної підковоподібної форми залів, натомість вони наблизилися до форми прямокутника із заоваленою торцевою стіною. У цьому починав проглядатися примат раціональних засад, визначених бажанням досягти однотипності ферм для перекриття залу. До речі, сцени всіх цих театрів були призначені лише для концертних вистав, бо вони не мали бічних “карманів” і ар’єрсцен, а основні сцени не були обладнані обертовим кругом або рухомою стрічкою. Прагнення до ощадливості спричиняло влаштування затісних фойє і кулуарів. Нерідко в архітектурі цих театрів не був подоланий еkleктизм. Чистішим за своїм стилем був театр у Чернівцях (1904–1905 рр., архіт. Ф.Фельнер і Г.Гельмер), у якому переважали необарокові форми.

Театр музичного товариства ім. С.Монюшка в Станіславі збудований у 1891 р. за проектом Ю.Лапіцького. Сучасного вигляду набув з 30-х років ХХ ст. У 1939 р. тут розміщувався музично-драматичний театр ім. І.Франка (сьогодні – це Обласна філармонія).

Оригінальністю відмічається будинок філармонії у Львові (1907 р., архіт. В.Садловський). У рамках загальноприйнятих елементів модерну (плавні лінії, овальні й круглі пройоми, криволінійні форми сходових маршів) він уводить оригінальну музикальну символіку, що відображає призначення споруди. Ця символіка переходить від елементів фасаду до інтер’єру споруди.

На теренах Західної України найпоширенішими стали роботи у формах сецесії, а такі здочі, як Е.Ковач, Є.Веселовський і К.Мокловський, намагалися впровадити мотиви західно-українського народного здочства.

Наймасовішими спорудами цього періоду стали робітничі клуби, які перебрали на себе основні культурно-освітні функції. Вони будувалися профспілками залізничників, металістів, і кожна профспілка ставила перед архітектором певні вимоги не лише щодо розпланування, але й стосовно дотримання певних естетичних вимог.

Основний принцип розпланування клубів і палаців культури полягав у роздільній експлуатації їх масово-видовищної та клубної частин, що майже завжди приводило до асиметричних планів досить складної конфігурації. Вирішення масово-видовищної частини ускладнювалося вимогою проведення в глядацькому залі кіносеансів і сценічних вистав. Клубна частина мала свій вхід; тут розміщувалися бібліотеки із читальними залами, кімнати для репетицій та обов’язковий у ті часи духовий оркестр. Творчій роботі архітекторів України над проектуванням клубів значною мірою сприяло проведення численних архітектурних конкурсів та обговорення проектів на творчих дискусіях і в пресі. Хоча на типові проекти клубів і проводилися конкурси, проте відомий лише один випадок використання типового проекту – клуб у селищі Брянка Луганської області, збудований за проектом з альбома архітектора М.Луцького в 1920 р. В образному вирішенні клубів і палаців культури здочі орієнтувалися на конструктивізм, класику, народне здочство та українське бароко [3, с.406].

У 20–30-ті роки в Галичині та на Волині теж проходило інтенсивне будівництво робітничих клубів. Найбільшу активність проявляли залізничники, які збудували їх у Тернополі, Ковелі та Львові. Кращим можна вважати клуб залізничників у Львові на вул. Федьковича (1932–1936 рр., архіт. Р.Мюллер), який має глядацький зал, клубні кімнати та лекційно-танцювальний зал. Своєрідна гармонія прямокутних об’ємів, поєднання скляних вітражів і цегляних площин та білі тиньковані деталі – усе це притаманне клубові трамвайників, спорудженому у Львові на вул. Вітовського (1936 р., архіт. Т.Врубель і Л.Карасинський).

Нових кінотеатрів у 20-ті роки споруджували мало – цей бум тоді вже минув. З таких споруд можна згадати кінотеатр “Відень” (нині – “Україна”) в Ужгороді (1929 р., архітектор – Ф.Бела), фасад якого оздоблено прикрасами, запозиченими з усіх історичних стилів. Подібна еклектична мішанина стилів узагалі притаманна архітектурі тогочасного Закарпаття.

Зовсім іншим був збудований у 1930-му році в Станіславі новий найкращий на той час кінотеатр “Тон”. Це був перший звуковий кінотеатр. Велична триповерхова споруда з масивною колонадою в стилі арт-деко (сьогодні це кінотеатр “Люм’єр”).

Громадські будівлі вказаного періоду займають значне місце в архітектурній скарбниці України як зразки різних архітектурних стилів і стильових напрямів і як реалізовані в них нові об’ємно-просторові, художньо-композиційні вирішення, новітні технології й передові інженерні здобутки. Соціальні умови кожної суспільно-економічної формації накладали свій відбиток на тип споруди, надавали їй нового соціального значення та змінювали структуру.

За цей короткий проміжок часу, від початку ХХ століття і до початку Другої світової війни, поряд з уже існуючими громадськими спорудами, такими як театри та музеї, виникли й набули поширення зовсім нові типи споруд, які згодом стали наймасовішими – це народні дома й робітничі клуби, які будувалися різними профспілками та громадами, у яких архітектори дотримувались особливих естетичних і конструктивних вимог, пов’язаних із різноплановістю культурно-освітніх функцій, які виконували ці споруди. Також зовсім новим типом споруд, що розвинувся буквально за 20 років, став кінотеатр, який вимагав абсолютно нових архітектурних рішень.

На громадські споруди культурно-мистецького призначення зазначеного періоду наклали свій відбиток не лише мистецькі стилі й течії, які панували в цей час в Європі, з них почалися пошуки національного стилю в архітектурі України, що робить їх унікальними для історії.

1. Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины / Ю. С. Асеев. – К. : Будівельник, 1989. – 104 с.
2. Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа / М. С. Грушевский. – 2-е изд. – К. : Либідь, 1991. – 398 с.
3. Історія української архітектури / [Ю. С. Асеев, В. В. Печерський, О. М. Годованок та ін.] ; за ред. В. І. Тимофійенка. – К. : Техніка, 2003. – 472 с.
4. Кириченко Е. И. К вопросу о художественных принципах организации пространственной среды на рубеже 19–20 веков / Е. И. Кириченко // Искусство ансамбля. Художественный предмет : интерьер, архитектура, среда. – М. : Изобразительное искусство, 1988. – 283 с.
5. Крип’якевич Д. Історія української культури / Д. Крип’якевич. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
6. Новикова Е. Б. Интерьер общественных зданий : худож. пробл. / Е. Б. Новикова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Стройиздат, 1991. – 368 с.
7. Проскураков В. І. Архітектура українського театру. Простір і дія : монографія / В. І. Проскураков. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Львів : Срібне слово, 2004. – 584 с.
8. Проскураков В. І. Історичні тенденції формування мережі архітектурних типів культурно-просвітницьких будівель і споруд в Україні / В. І. Проскураков, І. М. Копиляк. – Львів : Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Архітектура”. – 2008. – Вип. 632. – С. 72–80.
9. Трегубова Т. О. Львів : архітектурно-історичний нарис / Т. О. Трегубова. – К. : Будівельник, 1989. – 270 с.
10. Ясневич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX вв. / В. Е. Ясневич. – К. : Будівельник, 1988. – 183 с.

Исторические изменения в жизни общества всегда своеобразно и точно отображаются в организации среды, в которой живет человек. В статье рассматривается проблематика влияния историко-культурных аспектов общественной жизни Западной Украины первой половины XX ст. на развитие общественных сооружений и на их дифференциацию. Этот период отмечается строительством большого количества общественных сооружений разного назначения.

Ключевые слова: архитектура, национальность, общественное сооружение, культура.

In the article considered the problems of the impact of historical and cultural aspects of social life in Western Ukraine and their influence on the evolve of public buildings and their differentiation. Historical changes in society always peculiar and accurately reflected in the organization of the environment in which man lives. This period is marked by the construction of a large number of public buildings for different purposes.

Key words: architecture, nationality, public structure, culture.